

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 7

*Матеріали VI Всеукраїнської
науково-практичної конференції
“Державне управління та місцеве самоврядування в Україні
в контексті європейської інтеграції”,
м. Київ, МАУП, 17 листопада 2011 р.*

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2012

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 11 від 21.12.11)*

Редакційна колегія:

А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
О. В. Куроченко, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соціальних наук, проф.;
В. В. Утвенко, канд. іст. наук, доц.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф.;
М. В. Чечетов, д-р наук держ. упр., проф.;
Н. П. Ярош, д-р наук держ. упр.

Видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] /
МАУП. — К.: ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2008 —

С76 Вип. 7: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Державне управління та місцеве самоврядування в Україні в контексті
європейської інтеграції”, м. Київ, 17 листоп. 2011 р. / редкол.: А. М. Подо-
ляка (голова) [та ін.]. — 2012. — 382 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано статті учасників науково-практичної
конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становлен-
ню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у
різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів
і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і су-
спільства.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2012

© ДП “Видавничий дім “Персонал”, 2012

ЗМІСТ

Головатий М. Ф. Суспільство і держава: концептуальні засади взаємодії у процесі суспільно-політичних трансформацій та модернізації політичної системи України 7	Гапоненко В. А. Формування міжнародного іміджу України як складової державної політики євроінтеграції..... 74
Гай-Нижник П. П. Інститут державних повітових комісарів, повітових Національних Рад та жандармерії у ЗУНР..... 17	Дікарєв О. І., Волинець О. В. Геополітичний та гео економічний вимір енергетичної політики 78
Баєва О. В. Державне регулювання загальнообов'язкового соціального медичного страхування 32	Калита Л. В. Особенности использования PR в спортивном менеджменте 82
Білоус А. О., Корсуненко Л. І. Теоретико-правові основи аналізу поняття інституту державної служби 37	Качмарський Є. І. Європейські вектори реформування місцевого самоврядування в Україні ... 87
Дикарев А. И., Дзявилько Е. А., Джан Веньчжун, Хоанг Динь Чай Сравнительная характеристика дипломатии циркумполярных стран и Шанхайской организации сотрудничества 44	Кондратюк Т. В. Сучасна сімейна політика держави як ключовий різновид державної управлінської політики 90
Утвенко В. В. Місцеве самоврядування України в контексті європейської інтеграції: історична генеза та сучасність 48	Лазоренко Л. В. Удосконалення технології прийняття управлінських рішень у державному секторі економіки 97
Баєва О. В., Старих Л. В. Державне регулювання вищої освіти України в умовах інтеграції в європейський освітній простір 55	Новальська Н. І. Актуальні питання підготовки фахівців з адміністративного менеджменту для сектору державного управління 101
Буркун І. Г. Вдосконалення структури органів місцевого смоврядування 64	Павленко В. В. , Павленко В. Л. Європейський досвід державного управління: податкова система Великої Британії 106
Галайдюк В. В. Професійна підготовка молоді до державного управління 65	Петракова К. О. Соціальна правова держава як політичний інститут: становлення, проблеми розвитку 118
	Сацький П. В. У боротьбі за безнадійну справу (деякі аспекти дипломатичної діяльності В. Липинського)..... 122

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: ПОДАТКОВА СИСТЕМА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Становлення і розвиток української державності, вип. 7, с. 106–117

Вихідним моментом для формування державного і фінансового права Великої Британії послужила Велика хартія вільностей (лат. — *Magna Charta libertatum*, англ. — *Great Charta of Liberties*) — договір про громадянські права та політичні вільності, укладений між королем Іоанном Безземельним і представниками аристократичної знаті у 1215 р. Серед найважливіших положень Хартії є статті про недоторканість приватної власності (ст. 20) та право затвердження податків парламентом (ст. 12). З часом та частина Хартії, що регламентувала середньовічні феодалські відносини, втратила своє значення. Надбанням британського народу залишилися ті статті, в яких проголошені права і свободи. Було б справедливо стверджувати, що Хартія мала більше значення для нащадків, ніж для її сучасників, — вона стала вікопомним символом, на неї посилалися кожного разу, коли виникала загроза правам і свободам. Закони, прийняті пізніше, по суті підтверджують, захищають, розвивають засади, вперше закладені у Хартії. Так, Конституція США опирається на ідеї та навіть містить окремі по-

ложення, безпосередньо запозичені з Великої хартії.

Деякі королі не бажали підкоритися владі парламенту над державними фінансами. Так, у 1635 р. король Карл I без згоди парламенту запровадив так звані корабельні гроші (*ship money*) — податок на морські перевезення, що для острівної країни з активним судноплаством і морською торгівлею неабияк шкодило. Депутат парламенту Джон Гемден відмовився заплатити цей податок і очолив опозицію проти короля. Цій події судилося стати однією із віх європейської історії, оскільки корабельний податок і вчинок Гемдена стали приводом розгортання нового витка боротьби за владу між королем і парламентом. Це вилилося у кровопролитну громадянську війну і буржуазну революцію, вплив якої поширився далеко за межі Британських островів.

Іншим наріжним каменем британського конституційно-демократичного ладу став Білль про права (*Bill of Rights*) — прийнятий у 1689 р. парламентський акт із метою захисту законів, прав і свобод, а також державних фінансів, від посягань королівської влади. Білль проголошував,

що будь-яке витрачання грошей на державні потреби під приводом королівської прерогативи без згоди парламенту не має законної сили, як і не слід вимагати надмірних податків, ні накладати непомірну пеню, ні визначати надто суворі покарання.

Таким чином, згуртовані в парламенті представники феодальної аристократії, а пізніше, вже остаточно, буржуазії, вирвали право оподатковувати з рук королів, створивши класичну систему контролю представницької влади над податками. Донині Велика хартія вільностей і Білль про права виконують роль актів адміністративного і податкового права, що ґрунтується на прецедентах конституційно-державного ладу Великої Британії. Це можна вважати переконливим доказом послідовності та взірцем сили законів у правовій державі. Не випадково Велика Британія — країна, авторитетна давністю своєї демократії, вільної ринкової економіки, політичних свобод населення.

1. Становлення національної податкової системи.

Король Вільгельм I Завойовник заснував Казначейство (Exchequer, Treasury), 1066 р.

Проведення податкового кадастру — “Книга Страшного Суду” (Domesday Book), 1086 р.

“Велика хартія вільностей” (Magna Charta) — перше обмеження влади королів запроваджувати податки; пізніше мала декілька редакцій, в остаточний текст (1297 р.) внесений пункт, що “податок не може бути установлений без згоди рицарів і громадян, зібраних у парламенті”, 1215 р.

Повстання Уота Тайлера викликає подушний податок, 1381 р.

Введення місцевого податку на утримання бідних (Poor Rate), 1601 р.

“Корабельний податок” (Ship Money) як привід до громадянської війни між королем і парламентом. Пролог Англійської буржуазної революції XVII ст., 1635 р.

Запровадження акцизів на пиво, вино, тютюн; входить у вжиток народна назва акцизів — “голландський чорт”, 1643 р.

Томас Гоббс у трактаті “Левіафан” заявляє: “Податки — ціна, якою оплачують громадянський мир”, 1651 р.

Виходить “Трактат про податки і збори” Уільяма Петті, 1662 р.

“Білль про права” закладає державний і бюджетний устрій Великобританії, основи якого збереглися донині, 1689 р.

Землевласникам надається право викуповувати поземельний податок на 25 років наперед одноразовим авансовим внеском, 1798 р.

Перше запровадження прибуткового податку, 1799 р.

Друге запровадження прибуткового податку, 1805 р.

Остаточне запровадження прибуткового податку під назвою Property and Income Tax, 1842 р.

Закон про вільну торгівлю, 1846 р.

Введення оподаткування доходів за прогресивною шкалою, 1911 р.

Угода про преференційний митний тариф для країн Британської імперії, 1932 р.

Запровадження універсального акцизу (податку з продаж), 1943 р.

Квартет “Бітлз” виконує пісню “Збирач податків”, 1961 р.

Введення корпоративного податку (прибуткового податку з компаній), 1965 р.

Введення податку на додану вартість, 1973 р.

Уряд М. Тетчер запроваджує Community Charge — місцевий податок подушного типу (скасований у 1993 р.), 1990 р.

2. Сучасна податкова система.

У державний бюджет Великої Британії надходять прямі податки: особистий прибутковий; корпоративний прибутковий; на доходи від нафти; на спадщину; на капітал; внески на соціальне страхування; непрямі податки (на споживання): податок на додану вартість; акцизи; мито; гербові податки; податок із грального бізнесу. Місцеві бюджети формуються за рахунок муніципального податку на нерухоме майно.

Прибутковий податок (income tax) — фінансово й соціально найважливіший податок у Великій Британії. Був запроваджений 1842 р. у розмірі 7 пенсів із кожного фунта стерлінгів оподаткованого доходу. Нагадаємо, що до запровадження десяткової системи в 70-ті роки ХХ ст. фунт стерлінгів становив 240 пенсів (20 шилінгів по 12 пенсів), тобто в процентному вимірі тодішня ставка дорівнювала 2,9 %.

При визначенні оподаткованого доходу сучасний прибутковий податок передбачає знижки і пільги. Стандартна особиста знижка, яка виконує роль неоподаткованого мінімуму, становить 3445 ф. ст. у рік; для осіб, старших 64 років — 4200 ф. ст.; старших 74 років — 4370 ф. ст. Платники ще більш старшого віку сплачу-

ють податок за пониженими ставками, якщо їх сукупний дохід не перевищує 14200 ф. ст. Величина знижок щорічно індексується залежно від інфляції. Оподатковуваний дохід зменшується на суму витрат, пов'язану з одержанням доходу (спеодяг, обладнання для роботи), а також на суми внесків до пенсійних і благодійних фондів, медичної страховки для осіб, старших 65 років, процентних платежів по позиках на придбання житла та власності (максимум 30 тис. ф. ст.).

У числі пільг знаходяться особисті знижки (personal allowance) саодиим людам, які мають на утриманні дітей віком до 16 років, або старшого віку за умови, що дитина студент денної форми навчання. На відміну від раніше діючого порядку стягування прибуткового податку з подружньої пари як з одного платника (сумарний дохід сім'ї приписувався чоловікові), з 1990 р. запроваджено обов'язкове нарізне (незалежне) оподаткування доходів подружжя. Тобто, під кутом зору податкового законодавства дружина і чоловік у шлюбі не перебувають. При новій системі оподатковуються індивідуальні доходи подружжя, у тому числі ті частини, які походять від власності, що знаходиться у спільному володінні. Крім того, зазначені зміни торкнулися особистих пільг, які поширюються на кожного з подружжя при сплаті як прибуткового податку, так і податку на реалізований приріст ринкової вартості капіталу.

На перші 3900 ф. ст. оподаткованого доходу установлена ставка 20 %, на доходи від 3901 до 25 тис. ф. у рік — 22 % (базова ставка), 40 % —

доходи, що перевищують 25 тис. [46, 62]. Відносно прибуткового податку діє правило маржинальної ставки. Це означає, що платник, який сплачує податок за найвищою ставкою 40 %, буде на такому самому рівні сплачувати податок на всі додаткові доходи. Є твердження, що таке правило дестимулює зусилля найбільш діяльної категорії платників.

Передбачено спеціальну податкову пільгу на приріст доходу. Остання надається у випадку, коли незначне додаткове збільшення доходу платника переміщає його у категорію платників, для яких установлені більш високі податкові ставки. Наприклад, декларований дохід платника становить 30100 ф. ст., тобто, одержавши понад 30 тис. всього 100 ф. ст., платник попадає у вищу рубрику оподатковуваних доходів. У такому разі у платника є право сплатити податок на 30 тис. за ставкою 24 % плюс надлишок у 100 ф. ст., що, вочевидь, вигідніше, ніж платити з усієї суми 30100 ф. ст. за ставкою 40 %. Британський прибутковий податок має так звану шедулярну форму, що означає групування оподатковуваних доходів за певною ознакою. Шедули названі за літерами англійського алфавіту: А, С, D, E, F. Вони передбачають оподаткування таких видів доходів:

Шедула А — доходи від власності та орендованого майна (землі, будинку, квартири, якщо це буде навіть автофургон чи яхта, пристосовані для постійного проживання); оподатковуваний дохід вираховується як різниця між доходами від власності чи володіння майном і експлуатаційними видатками на його утримання; до

цієї шедули належать також доходи від колишньої шедули В (комерційна експлуатація лісів, що знаходяться у приватній власності).

Шедула С — доходи від облігацій державних позик.

Шедула D — доходи від виробничо-комерційної діяльності (наприклад, прибуток власника магазину), від надання послуг особами вільних професій (адвокатами, лікарями і т. д.), аліменти, гонорари, доходи британських підданих від цінних паперів і майна, що знаходиться за кордоном.

Шедула E — заробітна плата, пенсії з приватних пенсійних фондів, оподатковувані соціальні допомоги.

Шедула F — дивіденди та інші виплати, здійснювані компаніями. Оподаткування доходів за шедулою E передбачає збирання податку в момент і за місцем одержання доходу ("біля джерела") за процедурою *pay-as-you-earn* — "платіть там і тоді, де і коли заробляєте". Зрозуміло, до цієї групи платників прибуткового податку належать особи найманої праці, на роботодавців яких покладається обов'язок стягувати податки із заробітків і перераховувати в державний бюджет. Інші категорії платників сплачують податок за деклараціями. Загалом, шедулярна система має ту перевагу, що дає змогу визначити кількість платників по кожній із окремих груп доходів.

Корпоративний податок (*corporation tax*) — податок на прибуток компаній від комерційних операцій та інших доходів після зменшення валового доходу на величину передбачених законом відрахувань і податкових пільг. Стандартна ставка —

30 %, для компаній, прибутки яких не досягають 250 тис. ф. ст., — 19 %.

Справляння даного податку здійснюється за процедурою *pay and file* — “заплати і поклади в папку”, що означає обов’язок компанії сплатити належний податок через 9 місяців після закінчення розрахункового періоду, а звіт подати ще через три місяці.

Корпоративний податок ділиться на дві частини: авансовий і основний податок. Авансовий податок (*advance corporation tax*) пов’язаний з так званим принципом оподаткування з умовним нарахуванням (*imputation system of taxation*), який застосовується при взаємодії стягнення податку з компанії як юридичної особи з прибутковим оподаткуванням дивідендів її акціонерів. При виплаті дивідендів своїм акціонерам британські компанії сплачують податок за базовою ставкою прибуткового податку (24 %) плюс авансовий податок (33 % від суми дивідендів). Наприклад, при величині дивідендів 750 ф. ст. авансовий податок становить 250 ф. ст. (разом 1000 ф. ст.), то 24 %-ний податок з цієї суми дорівнює 250 ф. ст., тобто буде рівний величині авансового податку. Отже, встановлення авансового податку переслідує потрібну мету: 1) сплату особистого прибуткового податку на дивіденди, одержані акціонерами; 2) частина корпоративного податку прирівнюється до сплати акціонерами прибуткового податку з одержаних дивідендів; 3) якщо компанія розрахувалася з податком на корпорації, будь-які суми виплачуваних нею дивідендів можуть пройти через необмежену кількість інших компаній, не підлягаючи більше податку на корпорації. Тобто корпора-

тивний податок у певній його частині виконує роль податкового кредиту відносно особистого прибуткового податку, сплачуваного власниками акцій з доходу від дивідендів.

Такий порядок стає зрозумілішим порівняно з альтернативною системою, коли залишок прибутку компанії після сплати корпоративного податку розподіляється між акціонерами у вигляді дивідендів, які підлягають повторному оподаткуванню за повними ставками прибуткового податку.

При визначенні оподатковуваного доходу компаній (корпорацій) вирахуванню з валового доходу підлягають:

- поточні витрати ділового характеру (оренда виробничих приміщень, вартість ремонту та ін.);
- компенсаційні виплати при звільненні працюючих за виробничою необхідністю, затрати на перепідготовку персоналу, вартість премій і подарунків;
- витрати на юридичні консультації і бухгалтерські послуги; транспортні витрати виробничого характеру; вартість ліцензій;
- затрати, пов’язані з отриманням майбутнього прибутку (наприклад, затрати по догляду за садами, врожай від яких буде через кілька років);
- представницькі витрати розважального характеру на співробітників даної компанії та іноземних партнерів “у розумних межах”; подарунки рекламного характеру вартістю не вище 10 ф. ст., крім напоїв, продуктів харчування, тютюнових виробів; подарунки у формі зразків

продукції компанії, але вартістю не вище 10 ф. ст. на одного одержувача на рік;

- витрати на заробітну плату, в тому числі заробітну плату співробітників, які відволікаються на надання добродійних послуг та на викладацьку роботу;
- поточні експлуатаційні витрати виробничого характеру (водопостачання, електроенергія, газ, поштові послуги, опалення, телефон, канцелярські товари);
- внески і пожертвування до добродійних фондів (на максимальну суму не більшу 3 % від суми дивідендів по акціях);
- збитки комерційного і некомерційного характеру;
- витрати на наукові дослідження;
- деякі інші затрати, борги, платежі. (Зокрема, спонсорська допомога політичним партіям, програми яких не допускають проведення націоналізації. Всі інші внески у фонди політичних партій вирахуванню не підлягають.)
- Велика Британія – нафтодобувна країна. Для компаній, які добувають нафту і газ у Північному морі, крім загального податку на корпорації, встановлено спеціальні податки: роялті та податок із доходу від видобутку нафти.

Роялті (royalty) – податок, сплачуваний підприємствами, які розробляють мінеральні ресурси, оскільки всі права на них у Великій Британії належать Короні (державі). За своєю економічною природою роялті є формою ренти з експлуатації природних ресурсів. Для нафтовидобувних ком-

паній роялті становить 12,5 % від вартості нафти на місці видобутку та 12,5 % від вартості нафти, доставленої на сушу, при цьому прибутковість видобутку до уваги не береться. Для деяких нафтових і газових родовищ роялті скасовані.

Податок з доходу від видобутку нафти (petroleum revenue tax, PRT) – доповнення до роялті, запроваджений у 1975 р. За ставкою 75 % PRT оподатковують дохід від видобутку нафти та газу після відрядування виробничих витрат, роялті, податкових знижок. Податкова знижка на інвестиції становить 135 % від їх величини; податкова знижка на нафтовидобуток дорівнює сумі витрат на видобуток 10 млн тонн із нових родовищ. Подібний порядок оподаткування розрахований на стимулювання розвідки та освоєння нових родовищ.

Економічною базою capital gains tax (податку на приріст вартості капіталу, в іншій версії перекладу – податку на капітальний прибуток, коротко – податку на капітал) є збільшення (реалізований чистий приріст після вирахування збитків) ринкової вартості активів за період між їх придбанням і продажем. Тобто, в ряді випадків оподаткування торкається спекулятивних операцій. До активів належать всі форми власності на території Великої Британії і за кордоном, включаючи як матеріальні (земля, будівлі та споруди, машини і устаткування, товарні запаси, акції, дебіторська заборгованість, іноземна валюта), так і нематеріальні активи (патенти, авторські права, торгові марки та ін). Від оподаткування звільняються перші 5 тис. ф. ст.

доходу від реалізації, а також доходи від продажу приватних автомобілів, житлових будинків, витворів мистецтва, державних цінних паперів (облігацій, ощадних сертифікатів), а також доходи від полісів на страхування життя та азартних ігор.

У Великій Британії цей податок має однакову шкалу з прибутковим податком, тобто 20, 25, 40 %. Податок сплачують приватні особи, компанії від нього звільнені. На податок на капітал також поширюється правило маржинальної податкової ставки.

Навколо оподаткування капіталу відбувається тривала дискусія, оскільки податок справляється при кожному продажу активів незалежно від того, чи будуть виручені кошти реінвестуватися у виробництво чи направляються на особисте споживання. На думку відомого теоретика бізнесу Брюса Хендерсона (1915–1992), важко придумати податок гірший, ніж податок на капітал виробничого призначення.

Податок на спадщину (inheritance tax) — різновид податку на багатство, яким у кумулятивній сумі оподатковується все майно (власність) небіжчика, залишене на момент смерті з урахуванням вартості дарувань, зроблених в останні сім років життя. Оподаткування дарувань установлене з метою попередити можливе ухилення від податку шляхом розподілу майна між родичами у формі дарунків. При цьому вартість дарувань, одержаних протягом року, не повинна перевищувати 3 тис. ф. ст. Продаж або дарування будь-якої власності (будівель, цінних паперів і т. д.) розглядаються як активи, передача яких оподатковується податком

на реалізований приріст ринкової вартості капіталу. Ставка податку на спадщину становить 40 % вартості майна, що перевищує 150 тис. ф. ст. Податок справляється з суми активів за вирахуванням особистих зобов'язань покійного.

За час свого існування з 1894 р. він зазнав декількох змін, а у 1986 р. одержав свою сучасну назву. Проте вважають, що британський варіант оподаткування спадщини не повною мірою відповідає ознакам класичного податку на спадщину, оскільки останній передбачає оподаткування власності, успадкованої спадкоємцями, а не вартості майна, залишеного померлим. Майно вартістю 150 тис. ф. ст. і вище, як правило, за життя відписують за заповітом. Тому зобов'язання сплатити податок лежить на дарувальнику. Опоненти такої форми оподаткування вважають, що оскільки успадкована власність змінює на краще матеріальний стан спадкоємців, то більш соціально справедливим є оподаткування спадщини і дарувань за принципом податку на вступ у права (accessions tax), тобто покладати податкові зобов'язання на одержувачів.

Податок на спадщину — один із найскладніших і найдорожчих в адмініструванні податків, оскільки його справляння передбачає масу нюансів юридичного характеру. У цьому зв'язку в 1964 р. з метою перешкодити дарителю поширювати свою волю на надто віддалене майбутнє і тим самим створювати невизначеність щодо остаточної власності на майно був прийнятий закон про так званий безстроковий період і грошові накопичення.

Внески на соціальне страхування, маючи характер соціальних цільових податків, витрачаються на виплату пенсій і соціальних допомог. У Великій Британії суб'єкти цієї форми оподаткування діляться на чотири класи. До першого класу належать особи найманої праці та їх роботодавці; до другого — особи, які не перебувають у відносинах найму (так звані самозайняті: фермери, професійні спортсмени, митці і т. д.); до третього — непрацюючі або ті, хто не належить до перших двох класів; до четвертого — особи другого класу з підвищеними доходами. Величина соціальних виплат залежить від належності до певного класу.

Найчисленніша і соціально диференційована категорія належить до першого класу. Ті з них, хто заробляє менше 54 ф. ст. на тиждень, повністю звільнені від сплати соціальних внесків. Якщо заробітна плата перевищує цю суму, внески становлять 2 % від перших 54 ф. ст. плюс 9 % із решти доходу, але не вище 405 ф. ст. на тиждень. Другий і третій класи сплачують соціальні внески за твердими ставками відповідно 5,35 і 5,25 ф. ст. на тиждень. Четвертий клас сплачує внески за ставкою 6,3 % від заробітку. Крім державної пенсії, яка нараховується по вищезазначеним нормам внесків, кожен має право взяти участь в альтернативних приватних або комбінованих приватно-державних системах пенсійного забезпечення (державна пенсійна програма залежно від доходів; пенсійна програма за місцем роботи; особиста пенсійна програма; пенсійний фонд для менеджерів).

Податок на додану вартість (value-added tax, VAT) був запрова-

джений у 1973 р. як фіскальна умова членства Великої Британії в Європейському Союзі. Ставки податку: 0, 8, 17,5 %. Звільнені від ПДВ земля, поштові, страхові та фінансові послуги, освіта і охорона здоров'я, гральний бізнес і лотереї, професійні спілки (тред-юніони), спортивні змагання, твори мистецтва, ритуальні послуги. До товарів з нульовою ставкою належать продукти харчування, ліки, книги і журнали, вугілля, газ та електрична енергія, житлове будівництво, дитячий одяг і взуття, золото, цінні папери, транспортні послуги. Ставка 8 % поширюється на послуги із постачання паливом та електроенергією підприємств і організацій некомерційного характеру. Різниця між звільненням від ПДВ і оподаткуванням за нульовою ставкою, зазвичай, полягає в тому, що звільнені товари і послуги не включаються в систему ПДВ, а тому не дають права на компенсацію податку, сплаченого на попередніх стадіях, а нульова ставка дає таке право.

Перевірки платників ПДВ здійснюються з інтервалом 1–9 років, великих підприємств — щомісяця. Порушення, залежно від обставин, караються 30-процентним або трикратним штрафним відшкодуванням податку, за карний злочин передбачено ув'язнення на строк від шести місяців до семи років.

Не всі економісти поділяють переконання, що податок на додану вартість — найдосконаліша форма оподаткування споживання, нейтральна щодо окремих виробників. Так, Ричард Кох дав податку на додану вартість таке визначення: "Британський податок на кожен ланку в низці

створення вартості — мрія бюрократа. Його збір пов'язаний з великими затратами". Акцизами (excise duties) оподатковуються алкогольні напої, нафтопродукти, тютюнові вироби, транспортні засоби. Акциз на спиртні напої та пальне стягується в твердих сумах на одиницю проданого товару, акциз на тютюнові вироби встановлений у формі процентної надбавки (10–30 %) до ціни товару.

Мито (customs duties) відповідно до режиму митного роззброєння в межах Європейського Союзу (ЄС) не поширюється на імпорт із країн — партнерів по ЄС. Але відносно країн, які не входять до ЄС, діє спільний зовнішній митний тариф, що захищає внутрішній ринок ЄС. Суми, зібрані через спільний тариф, минаючи державний бюджет Великої Британії, перераховуються в бюджет ЄС. Країнам Африки, Карибського моря та Тихоокеанського басейну, асоційованим із ЄС за так званою Ломейською конвенцією, дозволено безмитне ввезення на митну територію ЄС всіх промислових товарів і більшості сільськогосподарської продукції. До непрямих податків належать також податки на гральний бізнес, кінні верховони, собачі перегони.

Гербові збори (stamp duties) справляються у твердих сумах або за адвалерним принципом при оформленні документів на цивільно-правові угоди. Необхідним реквізитом юридичних і комерційних документів є марка або штамп про сплату гербового збору, що засвідчує законність трансакції. Ця стародавня форма оподаткування існує з 1694 р. Ставка гербового збору на право передачі власності вартістю понад 60 тис. ф. ст.

(менші суми звільнені від гербових зборів) становить 1 % від вартості, зазначеної в угоді. При трансферті акцій стягується 0,5 % їх ціни, а при конверсії британських акцій в американські депозитарні розписки — 1,5 %. Основу місцевого оподаткування становить муніципальний податок (council tax) — податок на майно, що замінив собою в 1993 р. непопулярний суспільний збір подушного типу (community charge). Справляється з власників і орендарів нерухомого майна, вартість якого оцінюється один раз у 10 років та залежно від кількості членів родини, які проживають за однією адресою. У кожному з регіонів країни встановлені свої норми оподаткування, тому ставки податку значно диференційовані. Муніципалітети мають право встановлювати й інші місцеві податки та збори, для яких немає єдиного перебіку.

3. Адміністрування податків.

Парламент як вищий орган законодавчої влади вперше був скликаний у 1265 р. у формі представників дворянства, духовенства і міщан. Сучасний парламент Великої Британії юридично складається з монарха, палати лордів і палати громад; має право видавати, змінювати і скасовувати закони, приймати державний бюджет. Монарх — голова Об'єднаного Королівства Великої Британії та Північної Ірландії і Британської Співдружності Націй, формально є верховним носієм виконавчої та судової влади, виконує представницькі повноваження за принципом "монарх царствує, але не управляє".

У Великій Британії Міністерство фінансів історично носить назву Казначейства (The Treasury), функції якого полягають в управлінні системою державних фінансів, розробці фінансово-економічної політики. Формально Казначейство очолює прем'єр-міністр, який має титул першого лорда Казначейства. Фактично фінансовим відомством управляє канцлер казначейства (міністр фінансів), посада якого в уряді вважається ключовою. Крім нього, до вищого керівництва належать генеральний скарбник (член кабінету міністрів), фінансовий секретар (перший заступник міністра, член кабінету), парламентський секретар і 5 лордів-уповноважених (Lord Commissioners).

У підпорядкуванні лорда-канцлера — спікера палати лордів, члена кабінету міністрів, голови юридичної комісії Таємної ради (номінально вищого органу державного управління) знаходяться так звані казначейські спеціальні та загальні уповноважені парламенту із справ оподаткування. Уповноважені вступають у дію, коли виникає конфлікт між податковою службою і платником із приводу визначення суми податкового зобов'язання. Загальні уповноважені комплектуються з-поміж знаних на місцях людей (підприємців, юристів, просто авторитетних обивателів), які виконують роль радників на громадських засадах, але мають штатних помічників. Головна перевага загальних уповноважених — знання локальних умов, людей, обставин тієї чи іншої справи. Їхню діяльність можна сприймати як аналог послуг волонтерів податкової допомоги в США.

Спеціальні уповноважені — оплачувані кваліфіковані спеціалісти. За аналогією судової процедури роль перших нагадує присяжних засідателів, а других — професійних суддів. Про право вибору між уповноваженими британці кажуть так: перед загальними уповноваженими краще звертатися до їх серця, а перед спеціальними варто вплинути на напрям думок в їхніх головах.

Рішення уповноважених мають однакову силу для платників і податкової служби, але можуть бути оскаржені у Канцлерському суді (структурний підрозділ Верховного суду). Проте суд приймає до розгляду лише ті справи, у яких рішення уповноважених сумнівні з точки зору закону чи неправильно оформлені. Нарешті, у разі невдоволення сторін справа доходить до Апеляційного суду, а в останній інстанції — до Палати лордів. Управління податків і зборів (Board of Inland Revenue) відповідає за збір податків: прибуткового, корпораційного, на приріст ринкової вартості капіталу, на спадщину, на видобуток нафти. Члени Ради Управління (так звані комісари) беруть участь у підготовці законодавчих проєктів і несуть відповідальність за призначення податкових інспекторів і збирачів податків. До складу Управління входить також Департамент пенсійних фондів за вислугою років, який контролює всі пенсійні фонди та встановлює пенсійні пільги. До функцій Митного та акцизного управління (Board of Customs and Excise) належить стягнення податку на додану вартість, мита й акцизних зборів. Інститут митних комісарів був запроваджений ще в 1671 р.

У складі цього управління знаходяться структурні підрозділи, що ведуть боротьбу з ухиленням від податків і контрабандою (зокрема, зброї та наркотиків), контролюють валютні та експортно-імпортні операції, ведуть статистику зовнішньої торгівлі.

У фіскальному відношенні країна поділена на 15 податкових округів, яким підпорядковані 600 дільниць (districts) і 135 центрів збирання податків. Центральними фігурами податкової служби є збирачі податків і податкові інспектори, які підлеглі окружним контролерам. Збирачі забезпечують надходження податків, у тому числі і стягнення в примусовому порядку, контроль за правильністю податкових зобов'язань здійснюють інспектори. Посадовими обов'язками інспектора на його дільниці є розсилання платникам нагадувань і бланків податкових декларацій; перевірка декларацій та іншої податкової звітності; нарахування податкових зобов'язань у випадках неподання належної декларації або неточності даних. У підпорядкуванні податкового інспектора перебувають помічники і клерки.

Оцінюючи британську систему податкової адміністрації, варто наголосити, що в ній скомбіновані апаратно-бюрократичні й громадські засади. Представники громадськості можуть брати активну участь у податковому процесі, до якого напряму залучені парламентські структури. За такої системи оподаткування платник не пасивний суб'єкт, а активний компаньйон фіску. Він, при нагоді, нарівні конфліктує з державою, зберігаючи строгий пієтет до влади. Такий порядок є ознакою пра-

вової держави і громадянського суспільства, що заслуговує на повагу і наслідування.

4. Фінансово-економічний стан держави.

В останні роки економіка у Великобританії розвивалася вищими темпами, ніж в деяких інших країнах Західної Європи. Так, у 2003 р. ВВП Великої Британії виріс на 2 %, в Італії — на 0,5 %, Франції — 0,2 %, у ФРН навіть знизився на 0,1 %. Більший динамізм розвитку — результат фінансово-економічної політики, орієнтованої на підвищення ефективності виробництва за рахунок трьох факторів: проведення крупномасштабної приватизації (виручка від реалізації активів державних підприємств і власності становила близько 80 млрд ф. ст.); дерегулювання та децентралізації управління економікою, зокрема шляхом розширення автономних прав Шотландії та Уельсу з відповідною передачею на регіональний рівень ряду господарських і соціальних функцій; стимулювання економічної активності засобами податкової політики завдяки зниженню рівня оподаткування доходів і прибутків при одночасному розширенні податкової бази за рахунок скорочення кількості податкових пільг, але при збереженні останніх для заохочення інвестування капіталів у науковомі технології.

Нагадаємо, що базова ставка прибуткового податку була зменшена з 33 % у 1979 р. до 22 % в 2000 р. За останні двадцять років ставка податку на прибутки корпорацій скорочена з 50-ти до 30 %. Про значення, яке надає уряд розвитку малого і середньо-

го бізнесу, свідчить знижена ставка податку на прибуток цієї групи підприємств — 19 %.

Література

1. *Александров И. М.* Налоговые системы России и зарубежных стран. — М.: Бератор-Пресс, 2002. — С. 157–160.
2. *Налоги и налогообложение* / Под ред. И. Г. Русаковой, В. А. Кашина. — М.: ЮНИТИ, 2000. — С. 237–259.
3. *Налоги и налогообложение* / Под ред. М. В. Романовского, О. В. Врублевской. — СПб.: Питер, 2001. — С. 434–449.
4. *Тютюрюков Н. Н.* Налоговые системы зарубежных стран: Европа и США. — М.: Дашков и Ко, 2002. — С. 35–47.